

Александра Р. ПОПИН*
Државни универзитет, Нови Пазар

Оригинални научни рад
Примљен: 01. X 2011.
Прихваћен: 04. V 2012.

ЕЛЕМЕНТИ СОЛАРНОГ КУЛТА И ВЕРОВАЊА У ЖЕНСКЕ ДЕМОНЕ У ТРИПТИХУ „ЈЕЛЕНА, ЖЕНА КОЈЕ НЕМА”

Рад се бави уделом митског у Андрићевом триптиху „Јелена, жена које нема”. Утврђено је да се у овом делу митско јавља као *имплицитно митологизирање*, а да се тај слој јавља у виду *архетипске имагинације*. Тачније, не може се ни за један од уочених митских елемената рећи да је уведен свесно и са намером приликом конструисања триптиха. У раду смо показали да у тексту постоји низ елемената везаних за соларни култ који потичу из словенске/српске традиције. Већина њих тиче се сунчевог кретања како на дневном, тако и на годишњем нивоу, али и дубљих веза соларног са животом човека. Приметно је и то да главна јунакиња, осим соларних, поседује и неколике одлике женског демона природе, што се манифестује тиме да се у њеном присуству не сме говорити, као и њеним довођењем у везу са лептиром. Њено портретисање такође је везано за демоне, тј. вилу. Из анализа се види да ово Андрићево дело представља својеврсну илустрацију пишчеве интимне религиозне равни.

Кључне речи: мит, сунце, соларни култ, лето, зима, дан, ноћ, женски демони, лептир, сенка.

Неоспорна је чињеница да је добар део Андрићевог стваралаштва вишеструко повезан са усменом традицијом, односно митом. Петар Џацић у својој опсежној анализи митског у роману *На Дрини ћуприја* каже: „Митско се у Андрићевој литератури црпи из легенди, предања, прича, пословица, народних умотворина уопште. Али митско је условљено и Андрићевом приврженошћу устаљеним обрасцима понашања који су парадигматични и који се понављају на индивидуалном плану, у историји и природи. Ти обрасци су сасвим блиски обрасцима понашања (patterns of behaviour), које Јунг назива архетиповима” (Џацић 1995: 253). У истом делу, аутор наглашава да се код Андрића митско јавља као *имплицитно митологизирање* (Џацић 1995: 58), те да се, с обзиром на то да се ни у пишчевом прозном и есејистичком делу, као и у *бележницама* не помиње често мит, може рећи да *његова комуникација са митом као архаичном и синтетичном формом није непосредна* (Џацић 1995: 253). У складу са својим разматрањима, Џацић тај слој у Андрићевом

* aleksandrapopin@sbb.rs

делу назива *архетипском имагинацијом*, при чему су *митски и полумитски мотиви садржај ствараоачевог сна и несвесног* (Џаџић 1995: 254).

Наведене ставове можемо с правом прихватити и применити и када је реч о Андрићевом делу „Јелена, жена које нема”. Сматрамо да је овај *триптих* читав саздан на темељима *архетипске имагинације*. Овом приликом покушаћемо да дамо једно могуће тумачење овог текста чија ће полазишна тачка бити заснована на уочавању елемената соларног култа, као и извесне везе конструисања лика јунакиње са женским демонима у словенској традицији.

О присутности митског, архетипског и имагинативног у овој Андрићевој прози било је већ до сада речи у литератури. Милош И. Бандић каже да је у основи *Јелене, жене које нема* централни мит књижевности – мит о путовању (Бандић 1977: 382), да она *води порекло из архетипског и подсвесног*, а да будност и сан *одговарају природним циклусима светла и таме, топлине и студени, бића и ништавила...* (Бандић 1977: 383). Овај аутор чак доводи у везу име јунакиње са верзијом имена Хелена – сјајна (Бандић 1977: 385). Светозар Кољевић годишња доба, сунце и воду назива *архетипским, универзалним симболима*, који се лајтмотивским понављањем и варирањем *окупљају у гроздове у којима снажно дејствују један на другог што је заправо основна стилска тајна уметничког простора ове приче* (Кољевић 1986: 194). Предраг Палавестра, анализирајући елементе поетске фантастике у неколиким приповеткама Иве Андрића, запажа *неки рефлекс старе манихејске космогоније и поетске митологије сунца и сунчеве светлости* (Палавестра 1981: 45). Интересантно је напоменути и то да се у овом раду *Јелена, жена које нема по својим формалним одликама сврстава у психолошке приче о духовима* (Палавестра 1981: 49). Радован Вучковић такође говори о *триптиху* у контексту са низом приповедака у којима је истакнут мотив сунца и сунчеве светлости, доводећи их у везу са *митским пантеизмом*, који, по њему, *потиче из источњачке пантеистичке митологије, филозофије и поезије* (Вучковић 1977: 162). Посматрајући жену у релацији са сунцем аутор је именује као *некаквог златног сунчевог изасланика, спиритуални дах: Изгледа да је сунце ствара и уништава, прави је као знамење свога присуства, да људи не би изгубили веру у постојање света ван „стварности нижег реда”* (Вучковић 1977: 170). Митско у свом делу Фелисити Рослин види као везу са митом о Орфеју и Еуридики, јер приповедача *увек чека иста казна као и Орфеја* (Рослин 1985: 357), а Еуридика *је увек и сама производ уметникове лире* (Рослин 1985: 358). Аутор сматра, такође, да је ова *имагинативна проза алегорија која говори о животу и уметности* (Рослин 1985: 357).

Оно што је у главном заједничко анализама наведених аутора јесте уочавање улоге соларног у Андрићевом тексту „Јелена, жена које нема”. Видели смо, такође, да неки од њих соларну симболику повезују и са неком од источњачких или других религија које се заснивају на култу сунца и светлости. Наше мишљење јесте да се овај текст може посматрати и независно од тог ширег религијског контекста, а у складу са митским цикличним схватањем времена код Словена, које *асоцира на календарске митове и на митологему „умирање*

–рађање” (Цацић 1995: 62), при чему је јасно да Сунце и његово кретање, како на дневном тако и на годишњем нивоу, има доминантну улогу.

С обзиром на улогу Сунца у природном циклусу, које самим тим има великог утицаја на живот човека, несумњиво је да је оно како код других народа тако и код Словена, односно Срба, имало својеврстан култ. Под знаком питања је да ли је Сунце код Словена имало и улогу неког конкретног антропоморфног божанства, али свакако је било укључено у бројне религијске активности. Докази за то су присутни како у низу усмено-књижевних творевина, тако и у обичајима везаним за неке од празника. Наводећи примере за то, Чајкановић каже да *на српској страни има доста јасних и сигурних докумената и о непосредном обожавању сунца* (Чајкановић 1994: 322–335). Он даје примере из српске традиције у виду пословица, загонетки, усмених епских, лирских и прозних текстова. Такође, анализирајући обичаје везане за поједине хришћанске празнике, на првом месту Божић и Ивањдан, сматра да је у нашој старој религији било и *празника намењених сунцу, о летњим и зимским солстицијима* (Чајкановић 1994: 327). Неминовно је било христјанизовање ових паганских веровања везаних за Сунце, али се у обичајима и даље препознају одлике везане за предхришћански религијски слој. Исто тако, у фолклорној грађи постоји низ елемената који иду у прилог чињеници да је постојао култ Сунца, што се огледа у атрибутима везаним за њега: оно је *сјајно, лепо, светло и свето, добро и чисто; сунцем се заклице и оно се поштује* (не упире се прстом у њега, не сме се обнаживати у правцу сунца итд.) (Толстој, Раденковић 2001: 522–523). У складу са тим, у формирању *календара народног* (Толстој, Раденковић 2001: 256–257) сматра се да је првобитна година код Словена била усклађена искључиво са кретањем сунца, на дневном и годишњем нивоу, а да су месец и недеља у рачунање времена уведени као последица хришћанског календара. Дакле, година и дан били су последица дугог и кратког сунчевог обиласка (Толстој, Раденковић 2001: 256). Важни подаци су и то да је почетак године у народној традицији везиван за пролеће, а да се година код Словена, првобитно, делила на две сезоне – лето и зиму (Толстој, Раденковић 2001: 256).

Наведене чињенице неизоставне су у нашој анализи Андрићевог *триптиха* „Јелена, жена које нема”, поготово везано за нашу тезу да би Јелена могла представљати, између осталог, и неку врсту *сунчаног бића*. У првом делу под насловом *Од самог почетка* Андрић експлицитно каже да се у појављивању Јеленином уочава *извесна правилност*, а да је *привиђење у вези са сунцем и његовим путем* (Андрић 2008: 564). Даље се наводи како се она јавља од краја априла до почетка новембра, а зими врло ретко, „а и тада опет у вези са сунцем и светлешћу, а како сунце расте, тако њена јављања бивају све чешћа и живља, као и то да када се скраћује сунчева стаза и лишће бива све ређе, Јелена почиње да нестаје” (Андрић 2008: 564). У истом делу се приказује Јеленина појава с краја октобра, у просторији коју осветљава још само црвенило западног неба. Приповедач је види међу коферима, са лицем ка земљи. Ова слика могла би да представља биће које је, нестајањем летњег сунца, изгубило сопствену енергију и на неки начин умире, попут сунца по

древним веровањима које ноћу и зими умире, а јутром и у пролеће се изнова рађа. Интересантна је и слика јесени, која је представљена попут уништитеља: „Већ други дан како дувају неки ветрови. Не смирују се ни ноћу, као целати који имају да се обрачунају са цвећем, лишћем, гранчицама. Прате их неке строге кише као њихови помагачи. На западном небу неко мрачно црвенило, које не слуги на добро, стоји хладно и непомично као сведок да ће сва та крвничка работа уништавања, развејавања и сапирања бити тачно извршена” (Андрић 2008: 564). Тачно је да је у питању опис краја туристичке сезоне у Алпима, али у прилог виђењу да приповедач годишњи период без сунца сматра одређеном врстом привремене опасности, па чак и смрти, иде и податак да туристи у *паничном бекству напуштају планине*, а да здрава боја добијена од сунца представља само маску иза које се крије *устрачено бледило*. Свим људима је овде додељена улога извесних поштовалаца култа сунца, а у времену које наступа, када сунца више *неће бити*, они као да су у страху и од сопственог нестајања.¹ И даље у тексту наглашава се да се Јелена зими јавља ретко и то само у светлим јутрима, у одблеску светлости у огледалу, а да се на прозору појављује у пролеће. У делу од насловом *На путовању* изнова се њена појава доводи у везу са *зрењем лета* (Андрић 2008: 566), сунчаном страном у купеу воза, а нестанак са *добом године када дани почну приметно да краћају* (Андрић 2008: 568). На крају овога дела каже се како влага и мрак *нису њен елемент*, што је такође одлика њене *припадности* сунцу. Ноћ се изједначава са зимским периодом и опет је то слика преживљавања мрака на ивици смрти: „Преда мном је ноћ без сна, недогледна, јаросна, убилачка пустиња. Чини ми се да је живо биће неће преживети ни видети јој краја” (Андрић 2008: 568). У последњем делу *триптиха* насловљеном *До дана данашњег* појављивање Јелене је све ређе, без обзира на доба године. И у лето се појавила само двапут као краткотрајно привиђење, од којих је друго било на путовању по медитеранским градовима, тачније у Цариграду. Дакле, иако она полако нестаје из приповедачевог живота, услови за њено појављивање су били испуњени на месту у том моменту географски блиском сунцу.² У овом делу види се помало амбивалентан став према приказима Јелене. На једном месту наводи се како је *нестала из свих годишњих доба*, при чему је евидентно наглашавање да је јесен почела да захвата и друга приповедачева годишња доба, али и надање да ће се она поново јавити. Поново се, при крају текста, јавља пролеће: „Сад је пролеће. Опет пролеће! Преда мном је сто и осамдесет сунчаних дана. Чини ми се да су ми прегршти пуне неких чудесних златника, сваки као сунце. Сви су путеви отворени. Дах је слободан” (Андрић 2008: 572). Осим очите метафоричности овог исказа, можемо

¹ Са овом сценом кореспондира и један од написа у *Знаковима поред пута*, с том разликом што је реч о вечери, али уклапа се у контекст пишног доживљаја периода недостатка сунца: „Вече кад се брзо смркава и кад свако живо створење обузима страх, и свако тражи светлости и свака глава склониште...” (Андрић 2007: 271).

² Поново нам се намеће запис из *Знакова поред пута*: „Кад све размислим и проценим, излази увек на једно. Права природа, вредност и цена човековог живота на земљи одређује се, у основи, његовим географским положајем, то значи његовим односом према сунцу и односом сунца према њему. Рачуница је немилосрдна, а резултати непогрешно тачни” (Андрић 2007: 116).

приметити и то да се сунце доводи у везу са златницима, тј. златом, које је својеврсни сунчев симбол у обредима и фолклору (Толстој, Раденковић 2001: 523). Овај детаљ ће нам бити важан и када будемо детаљније анализирали сам лик Јелене. Колико је драгоцен број сунчаних дана и самом Андрићу види се и у једном од записа, веома сличном оном из приповетке, из *Знакова поред пута*: „Негде крајем априла месеца, невидљива рука ми поклони око сто седамдесет дуката, чистих и сјајних, саливених од непролазног злата. Како наступа пролеће, па лето, па почетак јесени, тако ја издајем сваког дана по један од тих својих златника. А првих дана октобра месеца нађем се, опет сиромаша и празних руку, пред маглом и кишом, најежен и огрнут, и приносим дланове пламену као растопљеном злату. Чекам пролеће и његов поклон” (Андрић 2007: 330). Овде, поред јасне симболике сунца и злата, примећујемо и ватру као сунчеву замену у појединим обредима за *јачање сунца*. Ипак, на крају дела *До дана данашњег* Јелена је само као *сенка лептира*. Дакле, евидентно је да, и поред приповедачеве наде да ће се поново појавити и вере у снагу пролећа и сунца, она полако ишчезава из његовог живота заувек.

Из претходних разматрања да се закључити да је у овом делу присутан, рекли бисмо, древан Андрићев доживљај протока времена, који је усклађен са кретањем сунца, како на дневном тако и на годишњем нивоу. Међутим, такође се може запазити својеврсно изједначавање људског кретања, у оквирима животног циклуса, са овим сунчевим кретањима. Наиме, у време писања првог дела *триптиха* (1934) аутор је имао четрдесет и две године, даље, други део је објављен када је имао шездесет и две (1954), а интегрална верзија, са трећим делом, изашла је када је имао шездесет и девет (1961/62). Иако нисмо склони да се при анализама претерано бавимо пишчевом биографијом, сматрамо да су ови подаци важни за нашу тезу. Јелена се јавља *редовно* у неком времену приповедачеве животне снаге, наговештава се њено повлачење у познијим годинама, да би се појавио страх од њеног потпуног нестајања у периоду живота који је већ експлицитно означен као *јесен* која је сада готово у свим годишњим добима. Дакле, сматрамо да је и животни циклус човека овде доведен у везу са сунцем, односно, да и људски живот, попут године има своја доба, при чему би његов крај био изједначен са зимом, односно ноћи.

Следећа чињеница коју желимо да истакнемо јесте то да су се, наводна, Јеленина појављивања, односно њене својеврсне материјализације, дешавала на приповедачевим путовањима. У првом делу то су Алпи, у трећем Цариград, а у другом се експлицитно каже: „Јелена, која се тако ретко појављује, на путовањима је још понајчешће поред мене. Зато волим да путујем сам, и зато путујем често. Чим почне да зри лето, нека снага, за коју не знам да ли долази из мене или из светова око мене, дигне ме као влага клицу пут светлости, и ја путујем, возим се, пловим, летим” (Андрић 2008: 566). У истом делу дат је њен опис у возу, а касније се понавља њена веза са путовањем: „А бива да се Јелена јави и другом приликом и на други начин, али увек на путовању, увек чудно и неочекивано” (Андрић 2008: 567), да би се поново јавила у непознатом граду, при куповини сувенира. Сматрамо да су ове чињенице важне за нашу тезу, а

ради осветљавања Јелениног лика. Наиме, могло би се рећи да приповедач, поред тога у складу са појавом мноштва сунчаних дана, дакле, са кретањем сунца, и сам креће на пут, асоцира на јунаке народних бајки који такође обавезно напуштају свој дом. И јунаци бајке, напуштајући свој дом, доживљавају авантуре, а на крају се, у већини случајева, враћају. Такође, у бајкама сваки простор који је ван јунаковог дома представљао би *туђе сфере*,³ у којима се он среће са *фантастичним ликовима*.⁴ Наравно, да Андрићево дело „Јелена, жена које нема” не бисмо могли ограничити на сврставање у жанр бајке, али свакако да она на неколико начина са бајком кореспондира. Дакле, приповедач напушта *свој* простор, долази у различите *туђе* просторе, а при тим путовањима сусреће, ако се тако може рећи, *фантастично биће*, тј. Јелену.

Чињеница је да се Јелена јавља у вези са светлошћу и са сунцем, што јој даје извесну соларну природу. Порекло њеног имена, такође је у вези са соларним, јер је јелен, у словенској традицији *везан за небеску, сунчану симболику*, а *лик јелена одражен је у народној демонологији. На крилатим јеленима јашу виле и самодиве* (Толстој, Раденковић 2001: 247–248). Осим тога, Јелена је плавокоса, а цела *емитује* светлост: „Тада сам угледао њене тешке и чудне очне капке, испод којих су живели и сопственим пламеном сијали светови од којих су трепавке, не успевајући да задрже сав сјај, блештале танким одсевима жеженог, загаситог злата у чудесним преливима. Док је тако држала склопљене очи, ја сам посматрао њено чело, образе и врат. Око њих је, као летња јара око воћних плодова, трептао неоивичен ореол моћног, али једва видљивог сјаја...” (Андрић 2008: 567). На другом месту се каже како се „просу девичански, обасјан предео и у њему, велик и издужен Јеленин лик у ходу” (Андрић 2008: 569). Овакве описе можемо, такође, довести у везу са усменим бајкама, при чему се златни атрибути придају како да би означили изузетну лепоту јунакиње, тако и да би истакли њену припадност натприродним бићима, што је познато и у народним веровањима о вилама (Радуловић 2009: 174–186). Посебно је у Андрићевом опису занимљива синтагма *жежено, загасито злато* које је у потпуности у складу са атрибуцијом злата у усменој књижевности. Истакли бисмо још један опис: *Није била нага, али одевена, као зануханом мрежом, само пределом кроз који се кретала: таласима, трептавом светлошћу сунца и воде, младим лишћем* (Андрић 2008: 569). Мислимо да бисмо и на основу овог описа могли Јелену повеза-

³ „Шума, пустара, колибе и кровинаре, као и крчме на раскрсници путева, капије далеких градова и удаљени перивоји око непознатих замкова подразумевају 'туђе' сфере; Свако наредно удаљавање поново активира значења основних опозиција – близу : далеко, своје : туђе, безбедно : опасно, које се у бајци не мора посебно објашњавати” (Самарија 201: 136).

⁴ „Сва ова пространства могу се у бајци подићи ка небеском своду или спустити испод површине земље и воде. Само главни јунак бајке успешно превазилази ове границе, боравећи ни на небу ни на земљи, шегртујући у подводном царству или чинећи подвиге дубоко под земљом. У тим 'димензијама', или у једноставно означеним далеким световима, бораве фантастични ликови: Бог и Усуд, змајеви и аждаје, але, дивови и ђаволи, виле, паунице и вештице, животиње чудесних способности са којима главни јунак бајке успоставља различите односе” (Самарија 201: 135).

⁵ Сличан опис је и онај у делу *На путовању* (Андрић 2008: 566), где се Јелена конституише такође од елемената пејзажа.

ти са вилом, демоном природе, нарочито са представама о њиховом рађању, јер се не рађају као људи већ из росе и биља (Зечевић 2008: 43–52). Приказ рођења женског демона, вероватно виле, Андрић је, између осталог, могао да, на неки начин, преузме из бајке „Дјевојка бржа од коња”: „Била је некака ђевојка која није рођена од оца и мајке, него је начиниле од снијега извађена из јаме бездање према сунцу илијинскоме, вјетар је оживео, роса је подојила, а гора лишћем обукла и ливада цвијећем накитила и наресила. Она је била бјеља од снијега, руменија од ружице, сјајнија од сунца, да се таке на свијету рађало није нити ће се рађати” (Карацић 1969: 87).

У Андрићевом *триптиху* постоји још нешто у Јелениној *природи* што иде у прилог њеној припадности оностраном, тј. демонском. Реч је о *ћутању* у њеном присуству. На *ћутању*, односно својеврсној забрани говора, нарочито се инсистира у делу *На ћутовању*: „Тако смо, прелазећи простор, дуго ћутали; она по закону свог бића и постанка, а ја у неизрецивој сласти њеног присуства...; Само у једном тренутку нисам могао одолети жељи. Заборавио сам се и прекинуо за секунд ћутање (...) То је било довољно да жена, која је за мене оличавала у себи снагу и лепоту света, нестане као привиђење” (Андрић 2008: 567). Забрана говора у присуству вила присутна је у бајци *Вилина гора* (Карацић 1969: 179–181), где јунак мора ћутати да га виле не би *затравиле* или у неку животињу претвориле. Међутим, одсуство било каквог гласа који припада свету људи, па самим тим и човечијег карактерише, у веровањима, све хтонске просторе, што се нарочито види у бајањима, тачније *одсуство гласа јесте хтонска карактеристика* (Раденковић 1996: 168).

Још два веровања, додуше само у наговештају, могу се препознати у Андрићевом тексту. На више места, каже се да је Јелена у вези и са приповедачевом сенком, а на крају дела *На самом почетку* видан је одблесак веровања о вези човека и његове сенке: „Хоће ли, када то време дође, и њу положити заједно са мном у гроб? Овог тренутка мислим да ће она тада, када моја сенка и ја постанемо заувек једно, излетети из ње, као лептир из чауре, и отићи светом да обилази прозоре живих” (Андрић 2008: 566). У народној традицији позната су веровања везана за сенку, која је „замена човека, његов двојник, еквивалент његове душе” (Толстој, Раденковић 2001: 492–493). Такође, сенка може представљати и самостални митолошки лик. С обзиром на то веровање, могуће је да оно у овом делу кореспондира са Андрићевим текстом, јер ако је сенка човечији двојник, она би могла да нестане са његовом смрћу. Можда бисмо могли бити толико слободни да претпоставимо на овом месту и то да је Јелена на неки начин део приповедачеве сенке, тј. душе, и да ће, у складу са наводом, она након његовог живота наставити да живи (што је такође познато словенској митолошкој традицији). Исто тако сама чињеница да ће она свет обилазити у облику лептира, као и помињање прозора (својеврсног портала у кући кроз који душе демона улазе и излазе), иде у прилог како њеној демонској природи, тако и оваплоћењу душе (Кулушић, Петровић 1998: 288). О *материјализацији* сенке, тачније *сенке лептира*, те поновно помињање обилазака прозора налазимо и на крају последнег дела *триптиха* (Андрић 2008: 572).

*

**

Сматрамо да се на основу претходних разматрања може рећи да ово дело Ива Андрића вишеструко кореспондира са словенском, односно српском митолошком традицијом, али и са творевинама српске усмене књижевности. Тачно је то да су те везе присутне на извесној асоцијативној равни, тј. не може се са сигурношћу тврдити који елементи поменутих контекста су директно имали утицаја на стварање *триптиха*, али довољно је знати за Андрићева занимања и проучавања Вуковог живота и дела, па да сматрамо да су сви поменути елементи традиције имали улогу у креирању *Јелене, жене које нема*.⁶ Исто тако сматрамо, да и проучавајући на овај начин текст којим смо се бавили, можемо применити ставове до којих је дошао и Петар Џацић бавећи се уделом митског у роману *На Дрини ћуприја*. Наиме, у уводним разматрањима, Џацић је формулисао пет *нивоа коришћења и испољавања митско-легендарног* у овом роману. Мишљења смо да можемо, кад је реч о *Јелени* применити други и четврти ниво: „Митско као наговештај садржан у метафоричној алузивности или подударности слике, која иначе нема непосредну митску ликовност или смисао. Реч је о метафоричким хомологијама и конвергенцијама које само упућују на мит”; и: „Митско као извор цикличне организације времена (...) асоцира на календарске митове и на митологему 'умирање – рађање'” (Џацић 1995: 62). Такође ћемо се сложити са ауторовим ставом да „за фасадом случаја пребива мит. (...) Овде је случај, по правилу, травестирани мит” (Џацић 1995: 63).

На крају, вреди додати још и то да је Андрић, што се види из његових *сунчаних* приповедака, али и из неколиких записа у *Знаковима поред пута*, имао, ако смемо рећи, некакву сопствену *сунчану* религиозност и да је сунчев сјај био нешто без чега није могао. Пролеће, а нарочито лето, били су његова годишња доба, а дневна светлост део дана када он ради и живи у правом смислу те речи. Ваљало би проучити та Андрићева дела, укључујући и *Ex Ponto*, што би дало другачију светлост како на дело нашег нобеловца, тако и на његов живот, јер он сам каже: „Ја сам као сунчани часовник, кад је мутно и облачно време – не вредим ништа. *Sine solo sileo*. (Без сунца не радим)” (Андрић 2007: 469).

ЛИТЕРАТУРА

Андрић 2007: И. Андрић, *Знакови поред пута*, Подгорица: Октоих и Јумедиа МОНТ.

⁶ У прилог овој претпоставци иде и следећи став П. Џацића: „Ако погледамо Андрићеве досад дешифроване белешке из многобројних свезака, видећемо да се он није много бавио митологијом великих древних цивилизација ни другим митологијама, а кад је реч о тајнама поступка да су му пред очима били, пре свега, велики реалисти XIX века. Сем тога, био је изразито везан за народни језик, прошлост, усмено наслеђе, Вука Караџића” (Џацић 1995: 269).

- Андрић 2008: И. Андрић, *Сабране приповетке*, Београд: Завод за уџбенике.
- Бандић 1977: М. Бандић, Иво Андрић неки моменти духовног развоја и стваралаштва, у: А. Исаковић (прир.) *Зборник радова о Иви Андрићу*, Београд: САНУ.
- Вучковић 1977: Р. Vučković, „Svetle” pripovedačke vizije, у: прир. В. Milanović, *Ivo Andrić u svjetlu kritike*, Сарајево: Svjetlost.
- Зечевић 2008: С. Зечевић, *Митска бића српских предања*, Београд: Службени гласник.
- Карацић 1969: В. Ст. Карацић, *Српске народне приповијетке*, Београд: Нолит.
- Кољевић 1986: С. Кољевић, О симболизму у Андрићевој приповеци – *Јелена, жена које нема*, у: *Виђења и сновиђења*, Сарајево: Веселин Маслеша.
- Кулушић, Петровић 1996: Ш. Кулушић, П. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, Београд: Етнографски институт САНУ: Интерпринт.
- Палавестра 1981: П. Палавестра, Елементи поетске фантастике у Андрићевом реализму, у: Д. Недељковић (ур.), *Дело Иве Андрића у контексту европске књижевности и културе*, Београд: Задужбина Иве Андрића.
- Раденковић 1996: Љ. Раденковић, *Симболика света у народној магији Јужних Словена*, Ниш: Просвета и Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Радуловић 2009: Н. Радуловић, *Слика света у народним бајкама*, Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Рослин 1985: F. Roslin, *Ivo Andrić, Orfej i Euridika*, Radio Sarajevo – Treći program, (juli – decembar), br. 50.
- Самарџија 2011: С. Самарџија, *Облици усмене прозе*, Београд: Службени гласник.
- Толстој, Раденковић 2001: С. Толстој, Љ. Раденковић, *Словенска митологија: енциклопедијски речник*, Београд: Zepher book world.
- Чајкановић 1994: В. Чајкановић, *Стара српска религија и митологија*, Београд: СКЗ, БИГЗ, Просвета, Партедон.
- Џацић 1995: П. Џацић, *Храстова греда у каменој капији: митско у Андрићевом делу*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Aleksandra R. Popin

ELEMENTS OF SOLAR CULT AND BELIEF IN FEMALE DEMONS IN THE TRIPTYCH
 „JELENA, THE WOMAN WHO DOESN'T EXIST”

(Summary)

The work deals with the mythical elements in Andrić's triptych *Jelena, the woman who does not exist*. It has been stated that mythical elements in this work appears as implicit mythologizing and that this level appears in the form of archetypal imagination. To be more precise you can't tell for any of the noticed mythical elements that it has been introduced consciously and with the intention in the process of the creation of the triptych. In the work we have shown that there is a string of elements connected with the solar cult which comes from Slavic/Serbian tradition. Most of them deal with the sun's both

daily and yearly movement but also with deeper connections of the sun with mans life. It is noticeable that the (main) heroine apart from solar owns several features of nature's female demon as well, which is manifested by the fact that one mustn't talk in her presence as well as her connection with butterfly. The creation of her portrait is also connected with demons, i. e. the fairy. From the analyses one can see that this work by Andrić represents the illustration of the author's intimate solar religious level.

Key words: myth, the sun, solar cult, summer, winter, day, night, female demons, the butterfly, shadow.